

“INSERT” TEXNIKASI YORDAMIDA MIOGLOBIN VA GEMOGLABINNING XUSUSIYATLARI MAVZUSINI O’RGANISH

Matyakubova Yulduzxon Amanbayevna
Urganch davlat universiteti
O’qituvchi Babajanov Ilyor Tajibayevich
Urganch davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada O’qituvchi yangi mavzu mohiyatini yorituvchi matnni o’quvchilarga tarqatadi; Talabalarga individual tarzda matn bilan tanishib chiqib, o’z shaxsiy qarashlarini maxsus belgilar orqali ifodalaydilar. Matn bilan ishlashda talabalarga quyidagi “?”, “+”, “v”, “-” maxsus belgilardan foydalanish tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar: Qizil qon hujayralari, karbonat anhidrid, Mushak, Gemoglobin, Mioglobin, kislorod, to'qima, miyoglobin, mushak.

Annotation: In this article, the teacher distributes the text to the students, explaining the essence of the new topic; Students get to know the text individually and express their personal views through special symbols. When working with the text, students are advised to use the following special characters: "?", "+", "v", "-".

Key words: Red blood cells, carbon dioxide, Muscle, Hemoglobin, Myoglobin, oxygen, tissue, myoglobin, muscle.

Аннотация: В этой статье преподаватель раздает учащимся текст, объясняя суть новой темы; Студенты знакомятся с текстом индивидуально и выражают свое личное мнение с помощью специальных символов. При работе с текстом учащимся рекомендуется использовать следующие специальные символы: «?», «+», «v», «-».

Ключевые слова: Эритроциты, углекислый газ, Мышца, Гемоглобин, Миоглобин, кислород, ткань, миоглобин, мышца.

Hozirgi kunda ta’lim muassasalarida ta’lim va tarbiya jarayonlarini tashkiliy-huquqiy asoslarini o’rganish va taxlil etish dolzarb vazifalardan hisoblanadi. Odam va hayvon fiziologiyasi fanining “Muskullar fiziologiyasi” mavzusini o’qitishda ma’ruza matnlari, mavzu yuzasidan tayyorlanayotgan keyslar, amaliy topshiriqlar oliy ta’lim muassasalari o’qituvchilari tomonidan yetarli darajada o’rganilmagan. Biz ushbu mavzuni “Insert” texnikasi yordamida yoritdik.

“Insert” texnikasining maqsadi: Mazkur metod talabalarda yangi axborotlar tizimini qabul qilish va bilimlarni o’zlashtirilishini yengillashtirish maqsadida qo’llaniladi, shuningdek, bu metod talabalar uchun xotira mashqi vazifasini ham o’taydi.

Metodni amalga oshirish tartibi: O’qituvchi yangi mavzu mohiyatini yorituvchi matnni o’quvchilarga tarqatadi; Talabalarga individual tarzda matn bilan tanishib chiqib, o’z shaxsiy qarashlarini maxsus belgilar orqali ifodalaydilar. Matn bilan ishlashda talabalarga quyidagi “?”, “+”, “v”, “-” maxsus belgilardan foydalanish tavsiya etiladi:

Belgilar	1-matn	2-matn
“V” – tanish ma’lumot.		
“?” – mazkur ma’lumotni tushunmadim, izohlang		
“+” – bu ma’lumot men uchun yangilik.		
“- ” bu fikr yoki mazkur ma’lumotga qarshiman?		

Belgilangan vaqt yakunlangach, o‘quvchilar uchun notanish va tushunarsiz bo‘lgan ma‘lumotlar o‘qituvchi tomonidan tahlil qilinib, izohlanadi, ularning mohiyati to‘liq yoritiladi. Savollarga javob beriladi va mashg‘ulot yakunlanadi.

Mioglobin va gemoglobinning biologik xususiyatlari.

Gemoglobin va miyoglobin ikkalasi ham tanadagi kislorodni tashishda ishtirok etadigan oqsillardir, ammo ular har xil vazifalarga ega bo‘lib, turli to‘qimalarda joylashgan.

1. Joylashuvi va funksiyasi:

Gemoglobin: Qizil qon hujayralarida joylashgan gemoglobin kislorodni o‘pkadan to‘qimalarga o‘tkazish va karbonat angidridni to‘qimalardan nafas olish uchun o‘pkaga qaytarish uchun javobgardir.

Mioglobin: Mushak hujayralarida joylashgan mioglobin mushaklarda kislorodni saqlash va tashish vazifasini bajaradi, mushaklar faoliyati talablarini qondirish uchun kislorodni chiqarishga yordam beradi.

2. Tuzilishi:

Gemoglobin: Gemoglobin tetramerik oqsil bo‘lib, u to‘rtta bo‘linmadan iborat. Har bir bo‘linmada gemoglobinni to‘rttagacha kislorod molekulalari bilan bog‘lash imkonini beruvchi temir ioni bilan bog‘langan gem guruhi mavjud.

Mioglobin: Mioglobin monomerik oqsil bo‘lib, u bitta polipeptid zanjiridan iborat. Gemoglobin singari, u ham temir ioni bo‘lgan gem guruhini o‘z ichiga oladi, bu esa uni bitta kislorod molekulasi bilan bog‘lash imkonini beradi.

3. Kislorodni tashilishi:

Gemoglobin: Gemoglobin kooperativ bog‘lanishni namoyon qiladi, ya‘ni bitta kislorod molekulasi bir bo‘linma bilan bog‘langanda, qolgan bo‘linmalarning kislorodga yaqinligini oshiradi. Bu xususiyat qonda kislorodni samarali tashish uchun zarurdir.

Mioglobin: Mioglobin gemoglobinga qaraganda kislorodga yaqinroqdir, lekin u kooperativ bog‘lanmaydi. U mushak to‘qimalarida kislorod rezervuari bo‘lib xizmat qiladi, metabolik faollikning oshishi tufayli mahalliy konsentratsiya pasayganda kislorodni chiqaradi.

4. Tanadagi vazifasi:

Gemoglobin: Asosan tizimli kislorod tashishda ishtirok etadigan gemoglobin kislorodning qon oqimi orqali barcha to‘qimalar va organlarga samarali o‘tkazilishini ta‘minlaydi.

Mioglobin: Asosan, mushak hujayralari ichida hujayra ichidagi kislorodni tashishda ishtirok etadigan miyoglobin faollik kuchaygan davrda mushak to‘qimalarini kislorod bilan ta‘minlashga yordam beradi.

Gemoglobin ham, mioglobin ham kislorodni tashishda ishtirok etadigan globulyar oqsillar bo‘lsada, ular joylashishi, tuzilishi, kislorodni bog‘lash xususiyatlari va organizmdagi birlamchi fiziologik rollari bilan farqlanadi. Bu yerda mioglobin va gemoglobin o‘rtasidagi taqqoslash uchun qo‘shimcha ma‘lumotlardan ham foydalanamiz.

5. Rangi: Gemoglobin. Kislorodli gemoglobin qonga qizil rang beradi. Kislorodsizlanganda u quyuqroq ko‘rinadi, bu venoz qonning rangiga hissa qo‘shadi.

Mioglobin: Mioglobin mushak to‘qimalariga qizil-jigarrang rang beradi va go‘sh rangi uchun javobgardir.

6. Kislorod bilan to‘yinganligi:

Gemoglobin: Gemoglobin odatda qisman kislorod bilan to'yingan bo'lib qoladi, hattoki tomirlarda ham qonni o'pkaga qaytaradi. Bu to'qimalarni doimiy kislorod bilan ta'minlashni ta'minlaydi.

Mioglobin: Mioglobin kislorod bilan deyarli to'yingan bo'lishi mumkin, bu esa talabning ortishi davrida mushak to'qimalarida foydalanish uchun kislorodni saqlashga imkon beradi.

7. Kislorod ajralib chiqishini tartibga solish:

Gemoglobin: Gemoglobin kislorod darajasi past bo'lgan to'qimalarda kislorodni tezroq chiqaradi va hujayralarga kislorodni samarali yetkazib berishga yordam beradi.

Mioglobin: Mioglobin qisqarish vaqtida mushak hujayralari ichidagi mahalliy kislorod talabiga javoban kislorod chiqaradi.

8. Kooperativligi:

Gemoglobin: Gemoglobin molekulasidagi birinchi kislorod molekulasining birikishi qolgan uchta temir atomining kislorodga nisbatan affinitetini oshiradi. Bu jarayon kooperativlik deyiladi va gemoglobinning kislorodni samarali biriktirish qobiliyatini oshiradi. Kislorodning birikish darajasi gemoglobin molekulasining shaklini o'zgartiradi, bu esa qolgan temir atomlarini kislorodga yanada moyil qiladi.

Mioglobin: Mioglobin gemoglobin bilan solishtirganda kislorodga umumiy yaqinlik darajasiga ega, ammo kislorod bilan bog'langanda sezilarli konformatsion o'zgarishlarga uchramaydi.

9. Boshqa gazlarni tashish:

Gemoglobin: Gemoglobin kisloroddan tashqari, karbonat angidridni ham tashiydi va qon pH darajasini tartibga solishda ishtirok etadi.

Mioglobin: Mioglobin asosan kislorodni tashiydi va saqlaydi va uning boshqa gaz tashish yoki pH ni tartibga solishdagi roli cheklangan.

10. Genlar va sintez:

Gemoglobin: Gemoglobin bir nechta genlar tomonidan kodlangan va uning sintezi birinchi navbatda qizil qon tanachalarida sodir bo'ladi.

Mioglobin: Mioglobin bitta gen tomonidan kodlangan bo'lib, uning sintezi mushak hujayralarida sodir bo'ladi.

Bu farqlar gemoglobin va miyoglobinning organizmda o'ynaydigan maxsus rollarini ta'kidlaydi, kislorodning samarali tashishini va turli to'qimalarda va fiziologik kontekstlarda foydalanishni ta'minlaydi.

Ushbu metod amaliy mashg'ulot davomida 13 talabadan olinganda “V”-tanish ma'lumot bo'lgan belgilar-31 % ni, “?”-mazkur ma'lumotni tushunmadim belgisi bo'yicha- 12 % ni, “+”-bu ma'lumot men uchun yangilik belgisi bo'yicha 57 % ni, “-“-berilgan fikrga qarshiman belgisi 0 % ni tashkil etdi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Almatov K.T., Allamuratov Sh.I. “Odam va hayvonlar fiziologiyasi” Toshkent O'zMU, 2004.

2. Sherwood L. Essentials of Human Physiology. By Elsevier. 2013.